

МОДЕРНІЗАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

MODERNIZATION OF THE NATIONAL SYSTEM OF UKRAINE OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION DURING MARTIAL LAW

Стаття присвячена теоретичному обґрунтуванню модернізації національної системи соціального захисту населення як інтегрованої цілісності соціального страхування, соціальної допомоги та гарантій, що орієнтовані на сталий людський розвиток в теперішніх умовах. Також акцентовано увагу на координацію функціонування різних елементів національної системи підтримки та формуванні оптимального співвідношення між різними формами, методами, засобами з метою одержання очікуваних результатів, узагальнення пріоритетних напрямків у системі соціального захисту населення, що мають бути адекватні трансформаційним перетворенням після 24 лютого 2022 року.

Власне забезпечення своєчасних нарахувань, соціальних допомог та пенсійних виплат, моніторинг сімей, які опинилися у скрутному становищі і не можуть самостійно з цим впоратись – важка праця, але від неї залежать долі людей, тому модернізація національної системи соціального захисту на сьогодні має важливе значення, враховуючи, що соціально-економічний розвиток держави зазнав значних негативних наслідків через повномасштабне вторгнення РФ на нашу землю, запровадження воєнного стану в країні стало величезним викликом для системи.

Слід відзначити, що і в мирний час національна система соціального захисту населення була дискретною за цільовим спрямуванням, обмеженою у наявних ресурсах, характеризувалася низькою ефективністю функціонування інститутів, що обумовлювало її слабкість, недосконалість та відсталість від європейських соціальних стандартів. Тому саме зараз, в ці тривожні часи, більшість громадян, які зазнали психологічні, матеріальні фізичні травми, завдані бойовими діями, тимчасовою окупацією, потребують допомоги соціальних працівників. Тому, на нашу думку, одним із головних завдань сфери соціального захисту має бути забезпечення громадян своєчасною, досяжною, високоякісною підтримкою, побудова такої системи надання соціальних послуг та соціальної підтримки, яка буде орієнтована на ліпші європейські практики.
Ключові слова: національна система, розвиток системи, соціальна політика,

соціальний захист, соціальна підтримка, соціальне страхування.

The article is devoted to the theoretical substantiation of the modernization of the national system of social protection of the population as an integrated integrity of social insurance, social assistance and guarantees focused on sustainable human development in current conditions. Attention is also focused on the coordination of the functioning of various elements of the national support system and the formation of an optimal relationship between various forms, methods, means with the aim of obtaining the expected results, summarizing the priority directions in the system of social protection of the population, which should be adequate for the transformational transformation after February 24, 2022.

The actual provision of timely payments, social benefits and pension payments, monitoring of families who find themselves in a difficult situation and cannot cope with it on their own is hard work, but the destinies of people depend on it, therefore the modernization of the national social protection system is of great importance today, given, that the socio-economic development of the state suffered significant negative consequences due to the full-scale invasion of the Russian Federation on our land, the introduction of martial law in the country became a huge challenge for the system.

It should be noted that even in peacetime, the national system of social protection of the population was discrete in terms of goals, limited in available resources, characterized by low effectiveness of the functioning of institutions, which caused its weakness, imperfection and backwardness from European social standards. Therefore, right now, in these troubled times, the majority of citizens who have suffered psychological and material physical injuries caused by hostilities and temporary occupation need the help of social workers. Therefore, in our opinion, one of the main tasks of the sphere of social protection should be to provide citizens with timely, achievable, high-quality support, to build such a system of providing social services and social support, which will be oriented to the best European practices.

Key words: national system, system development, social policy, social protection, social support, social insurance.

УДК 351.83:331.5.024.5
DOI <https://doi.org/10.32782/pma2663-5240-2022.31.5>

Бражко О.В.

д. наук з держ. упр.,
професор кафедри публічного управління та адміністрування
Навчально-науковий інститут управління Маріупольського державного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді. Процес надання соціальних послуг та соціальної підтримки складається з певної кількості етапів, починаючи з заяви, оцінювання потреб, доходу заявника, укладення та виконання договору, проведення моніторингу, прийняття рішення, які приймають структурні підрозділи з питань соціального захисту і по часу, цей алгоритм дій, займає до 10 робочих днів, що в умовах воєнного стану неможливо,

тому що кожна хвилина, година або кожен день, може бути вирішним для життя або здоров'я людей. Тому перед Міністерством соціальної політики на сьогодні постає масштабне і складне завдання модернізації національної системи соціального захисту населення в ефективно діючий сектор.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Напряму національної системи соціального захисту населення присвятили свої

праці вітчизняні й зарубіжні науковці, зокрема А. Базилюк, Н. Борецька, В. Волик, Д. Галлагер, Б. Зайчук, І. Калачова, В. Кириленко, Е. Лібанова, М. Ліборакіна, О. Макарова, Б. Надточій, В. Опарін, В. Скуратівський, М. Ганслі Теренс, Й. Хендшель, П. Таундсен, Ю. Шклярський та багато інших.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми. Однак, враховуючи воєнний стан в державі, доцільно відзначити, що існує необхідність у подальшій модернізації національної системи соціального захисту населення в ефективно діючий сектор, тому як багатоаспектність проблеми стає на перешкоді вирішенню найболючіших питань.

На нашу думку, саме на сьогодні, окремі аспекти системи соціального захисту частково входили до предмета багатьох наукових праць, присвячених трансформаційним змінам концептуальної моделі національної системи соціального захисту населення, тому пошуки у цьому напрямі не можна вважати вичерпними. Саме з цих позицій слід розглядати актуальність дослідження, основні результати якого наведено в статті.

Мета статті. Головною метою статті є теоретичне обґрунтування модернізації національної системи соціального захисту населення як інтегрованої цілісності соціального страхування, соціальної допомоги та гарантій, що орієнтовані на сталий людський розвиток в теперішніх умовах, акцентовано увагу на координацію функціонування різних елементів національної системи підтримки та формуванні оптимального співвідношення між різними формами, методами, засобами з метою одержання очікуваних результатів, узагальнення пріоритетних напрямків у системі соціального захисту населення, що мають бути адекватні трансформаційним перетворенням після 24 лютого 2022 року.

Виклад основного матеріалу. Перш за все, слід відзначити, що соціальний захист населення доцільно розглядати як систему економічних, соціальних та правових відносин з управління соціальними ризиками суспільства для ліквідації їх небажаних наслідків та забезпечення належного рівня життя. Під системою у даному випадку розуміється цілеспрямований комплекс взаємопов'язаних елементів та взаємозв'язків між ними [1, с. 25].

Як відзначалось вище, і в мирні часи національна система соціального захисту населення була дискретною за цільовим спрямуванням, обмеженою у наявних ресурсах, характеризувалася низькою ефективністю функціонування інститутів, що обумовлювало її слабкість, недосконалість та відста-

лість від європейських соціальних стандартів. Але організовуючи соціальну роботу, професіонали мали можливість виважено підходити до прийняття рішень про надання соціальних послуг, ґрунтовно вивчали ситуації кожної особи, її проблеми і можливості, працювали індивідуально, максимально залучаючи її до вирішення власних проблем, працювали на договірних відносинах з людиною. В умовах воєнного стану такий підхід майже неможливий.

Тому, на нашу думку, організовуючи соціальну роботу в складних умовах, доцільно використовувати екстрений механізм надання соціальних послуг, особливо це стосується громадян, які знаходяться на територіях ведення бойових дій та внутрішньо переміщених осіб. Такий кризовий механізм забезпечить оперативне надання соціальних послуг, а саме: догляд вдома та стаціонарний догляд, надання притулку, консультування, соціальний супровід сімей з дітьми та інші. Також доцільно було б місцевим органам влади делегувати прийняття рішень про надання соціальних послуг безпосередньо надавачам, що теж скоротить термін надання допомоги.

Ще надзвичайно важливим аспектом є забезпечення оперативного, належного та безперервного виконання місцевих бюджетів, перш за все тому що надання соціальних послуг здійснюється за їх рахунок.

Доцільно констатувати, що на сьогодні українці зможуть безоплатно здобувати професійно-технічну освіту повторно, тому, що 19 червня 2022 року Верховна Рада України розглянула проект Закону, що передбачає внесення змін до діючого ЗУ «Про професійну (професійно-технічну) освіту». Зміни, запропоновані проектом Закону, дозволять наблизити професійно-технічну освіту до реалій війни та сучасного ринку праці. Це забезпечить швидку перекваліфікацію для тих, хто втратив роботу, внаслідок чого знизиться рівень безробіття. Відповідно до цього ЗУ населення матиме можливість:

- здобувати профтехосвіту без повної загальної середньої освіти, яку можна буде отримати в будь-який інший час за кошти бюджету;

- безоплатно отримати другу робітничу професію через 3 роки після отримання попередньої професії (за наявності страхового стажу та вільних місць у закладі);

- здобути за бюджетні кошти освіту за іншою професією до завершення 3 років або за відсутності підтвердженого страхового стажу, якщо за станом здоров'я особа втратила можливість виконувати роботу за отриманою раніше професією, а також для невідклад-

ного забезпечення потреб держави (регіону) у кваліфікованих робітниках;

- зарахування на навчання до закладів професійної освіти (незалежно від місця реєстрації);

- здобуття часткових професійних кваліфікацій із метою підготовки та перепідготовки за короткостроковими програмами під конкретні потреби відбудови країни;

- розподілу державного замовлення не лише на підготовку кваліфікованих робітників, а й на їхню перепідготовку та підвищення кваліфікації (відповідно до сучасних потреб держави) [2].

Однак, враховуючи складність і різноаспектність проблеми, які ускладнюються сучасним воєнним станом в державі, доцільно відзначити, що існує необхідність у подальших розробках щодо визначення особливостей побудови національної системи соціального захисту населення, які залишилися, внаслідок подій, поза увагою.

Таким чином, з початком російської військової агресії, звичний порядок нашого життя назавжди змінився. Тому, у цей непростий для нашої країни час, нагальною є потреба значного переосмислення сутності національної системи соціального захисту населення, а відповідно, і постановки нових завдань та механізмів здійснення соціального захисту населення, що мають бути адекватними умовам воєнного стану. Саме тому модернізація національної системи соціального захисту населення у період війни набуває неабиякого значення.

Отже, на сьогодні, у зв'язку з військовою агресією Росії проти України, з реорганізацією соціально-економічного механізму господарювання, зі значним спадом виробництва, перед країною постало непросте завдання щодо задоволення всіх соціальних потреб населення при гострому дефіциті ресурсів. В умовах становлення та розвитку державності соціально-економічні проблеми вимагають від органів державного управління якісно нових підходів та рішучих неординарних дій для гарантування соціальної захищеності всім верствам населення.

Перш за все соціальна допомога і захист у період війни пов'язані з домінуванням проблем підтримки сімей захисників, хворих і поранених, з працевлаштування інвалідів, з питаннями піклування про дітей-сиріт та іншими проблемами воєнного часу. Соціальна допомога та соціальна реабілітація поранених – ще один комплекс проблем у цей період. Потік поранених вимагає термінових заходів не тільки з їх евакуації, але й реабілітації.

Також необхідно передбачати соціальний захист громадян, які були вимушені покинути власні домівки й стати внутрішньо переміщеними особами. З початком повномасштабної війни кількість ВПО в Україні значно зросла. За даними Міжнародної організації з міграції, станом на 1 вересня 6,9 млн. осіб стали внутрішньо переміщеними. Більшість із них вперше опинилися в таких умовах і зараз їм необхідно зрозуміти, які права вони мають і яку допомогу можуть отримати.

Ім, за новим місцем їх перебування, необхідно надавати послуги, а саме: консультування, надання притулку, догляд, підтримане проживання, короткотермінове проживання, натуральна допомога, транспортні послуги тощо.

Слід констатувати, що для ВПО та людей, які постраждали від війни розроблені методичні рекомендації. У матеріалі зібрана законодавча база, вказані права, які мають внутрішньо переміщені українці, а також покрокові інструкції, як отримати допомогу для ВПО, дітей, осіб з інвалідністю. У методичних рекомендаціях зазначено:

- яка допомога від держави передбачена для ВПО та як її отримати;

- права ВПО на медичну допомогу, освіту, роботу тощо;

- як можуть отримати державну допомогу українці, котрі постраждали від війни;

- як отримати тимчасове житло або подати заяву про пошкоджене майно;

- про соціальний захист для дітей, які постраждали від війни;

- як зареєструвати шлюб, новонароджених в умовах воєнного стану [3].

Це, на нашу думку, вчасний, модернізаційний крок національної системи соціального захисту населення.

Слід відзначити, що у зв'язку з агресією в Україні багато працездатних громадян втратили роботу і зарплату, а багатьом працюючим – зменшено розмір заробітної плати. Тож, на нашу думку, необхідні зміни у визначенні особи малозабезпеченою.

Що стосується осіб похилого віку, з метою поліпшення їх соціального захисту, протягом останніх років прийнято низку законів, спрямованих на уніфікацію умов пенсійного забезпечення та систематизацію відповідних правил. З метою удосконалення чинної солідарної системи проведено пенсійну реформу, якою запроваджено єдині підходи до пенсійного забезпечення відповідно до Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування». Також запроваджено щорічну індексацію пенсій, що дало змогу зробити автоматичний перерахунок пенсій [4].

Але ситуація, за останні 8 місяців, ускладнюється військовою агресією Росії проти України. Тому КМУ запровадив Постанову «Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану», в якій чітко відзначено особливості щодо виплати та доставки пенсій, грошової допомоги на період введення воєнного стану, але в межах фінансових можливостей Пенсійного фонду України. [5].

Зокрема, громадяни, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, також отримують пенсії, соціальні підтримки через уповноважені банки або АТ «Укрпошта». Разом з тим, на період дії воєнного стану, на деокупованих територіях де ведуться бойові дії, доцільно було б надати можливість подати заяву до Пенсійного фонду України або до органу соціального захисту населення, про зміну способу виплати пенсії або грошової допомоги.

Також Урядом було спрощено процедуру прийняття рішення надання соціальної послуги стаціонарного догляду, що надається інтернатними закладами соціального захисту населення, стаціонарними відділеннями територіальних центрів соціального обслуговування (надання соціальних послуг) або центрів надання соціальних послуг.

Наразі рішення приймається за однією заявою громадянина і вже після влаштування до закладу, працівники допомагають, якщо потрібно, відновити документи, що посвідчують особу, та вирішити інші проблемні питання людини. Але тут головне, що людина має притулок, у неї задоволені первинні базові потреби (їжа, вода, одяг), забезпечено та здійснюється догляд, надається психологічна підтримка. На сьогодні за спрощеною процедурою до інтернатних закладів влаштовано близько 4 тис. осіб [6].

Висновки. Таким чином, нагальним завданням, і це підтверджують деякі зміни, є модернізація національної системи соціального захисту населення в період воєнного

стану шляхом прийняття і реалізації законопроектів щодо змін в трудовому законодавстві та застосування загального порядку в соціальній сфері, що в свою чергу, надасть можливість забезпечити контрольоване, своєчасне, а в окремих випадках оперативне надання соціальних послуг найуразливішим категоріям населення у період воєнного стану з метою збереження їх життя та здоров'я. Вирішення зазначених вище проблем потребує розробки концептуальних напрямів модернізації національної системи соціального захисту населення на регіональному рівні з посиленням адресності надання соціальної допомоги найменш захищеним верствам населення та створенням адекватної системи управління соціальним захистом виходячи з пріоритетності задоволення потреб населення в умовах воєнного стану.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Скуратівський В., Палій О., Лібанова Е. Соціальна політика : навч. посіб. Вид-во УАДУ. Київ, 2003. 265 с. (дата звернення: 15.10.2022)
2. «Про професійну (професійно-технічну) освіту» щодо окремих аспектів підготовки кваліфікованих робітників в умовах воєнного стану та відновлення економіки. Проект Закону про внесення змін до Закону України від 18.04.2022 № 7293. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/39451> (дата звернення: 15.10.2022)
3. Інструкції для ВПО: про права, допомогу та соціальний захист URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/62869> (дата звернення: 17.10.2022)
4. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: Закон України від 09.07.2003 р. № 1058-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1058-15> (дата звернення: 18.10.2022).
5. Про особливості виплати та доставки пенсій, грошових допомог на період введення воєнного стану: Постанова від 26.02.22 р. № 162. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/162-2022-п#Text> (дата звернення: 15.10.2022)
6. Соціальні послуги, які надаються під час воєнного стану та останні зміни у цій сфері. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/21778.html> (дата звернення: 18.10.2022).